Kulturmiljöprogram Emmaboda kommun

Hulan

Läsanvisning för områdesbeskrivning i kulturmiljöprogram

Emmaboda kommuns reviderade kulturmiljöprogram färdigställdes 2016 och består av 65 områdesbeskrivningar, en för varje miljö som inventerats inom projektet. Inom projektet har även GIS-information avsedda för kommunens handläggarkartor tagit fram. Fördelningen av antalet miljöer mellan socknarna ser ut som följande: Algutsboda socken – 19 miljöer, Långasjö socken – 19 miljöer och Vissefjärda socken – 24 miljöer. Därutöver har områdesbeskrivningar även tagits fram för tätorterna Lindås och Emmaboda. Nedan följer en beskrivning av områdesbeskrivningarnas upplägg och anvisningar hur de bör läsas.

Kartan

Områdesbeskrivningarna inleds med en karta över den aktuella miljön med olika markeringar som ger information om området och dess kulturhistoriska värden – huvudområde, kärnområde, fornlämningar och övrig kulturlämning.

- *Huvudområden* är områden med kulturhistoriska värden. De bidrar till förståelsen för området, genom att belysa ortens landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling. I nästan alla bymiljöer finns områden i byns utkant som historiskt haft ekonomisk betydelse, som exempelvis madängar med madhus, fiskevatten, kvarnplats eller andra områden som besitter kulturhistoriska värden.
- *Kärnområden* är mindre områden inom miljön med särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.
- *Fornlämningar eller potentiella fornlämningar* anger ett utdrag av de lämningar som finns registrerade i Riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, (FMIS). De lämningar som redovisas på kartan har någon av följande antikvariska bedömningar i FMIS: ”fornlämning”, övrig kulturhistorisk lämning” eller ”bevakningsobjekt”. Fornlämningar skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- *Övrig kulturlämning* anger andra kulturhistoriska objekt och lämningar som upptäckts i samband med inventeringsarbetet, men som inte är registrerade i FMIS, exempelvis en vällagd stenmur, odlingsrösen, en husgrund, en linugn eller en förfallen byggnad.

Kulturhistorisk värdeklassning

Under kartan anges vilken *kulturhistorisk klassning* miljön har i skala 1–3. Värdeklassningen är kopplad till huvudområdet, med undantag av Lindås och Emmaboda där klassningen istället knutits till respektive kärnområde.

- Klass 1 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett regionalt eller nationellt perspektiv. Här ingår de områden som utgör miljöer av riksintresse för kulturmiljövården och som är skyddade av Miljöbalken, de nationellt uppmärksammade glasbruksorterna och platser tydligt förknippade med författaren Vilhelm Moberg samt ett fåtal andra miljöer som är av mycket stort kulturhistoriskt värde för kommunen.
- Klass 2 – miljön har höga kulturhistoriska värden ur ett kommunalt perspektiv.
- Klass 3 – miljön har ett visst kulturhistoriskt värde och är intressant ur ett kommunalt eller lokalt perspektiv. Ofta finns det omständigheter i miljön som otydliggjort dess kulturhistoriska värden, exempelvis igenväxning av odlingslandskapet, ombyggda eller moderniserade byggnader, riven bebyggelse.

I den efterföljande färgrutan redovisas miljöns anknytning till kulturmiljöprofilens teman, vilket illustrerats med block i olika färger.

Själva texten i områdesbeskrivningarna inleds med en ingress, vilken utgör en sammanfattande värdebeskrivning av miljön där de viktigaste värdena omnämns. Därefter följer en övergripande beskrivning av huvudområdet och objekt av särskilt värde som ligger inom detta, det vill säga utanför kärnområdet, samt en värdebeskrivande text om kärnområdet med de objekt som ligger inom detta. Textavsnittet avslutas med en litteraturlista.

Därefter följer tre punktlistor; “Särskilt värdefulla karaktärsdrag, områden och objekt”, redovisning av “Befintligt skydd” som finns för miljön och “Antikvariska rekommendationer och förslag till skydd”. Områdesbeskrivningarna avslutas med historiska kartor och ett stort antal nytagna bilder med bildtexter som i stor utsträckning innehåller fastighetsbeteckningar.

Omslagsbild: Denna gård tillhörde gamle kommunalnämndens ordförande i Vissefjärda kommun, ”Carl-Hjalmar i Hulan”. Undantagshuset (se baksidan) användes som ”kommunalkontor”.

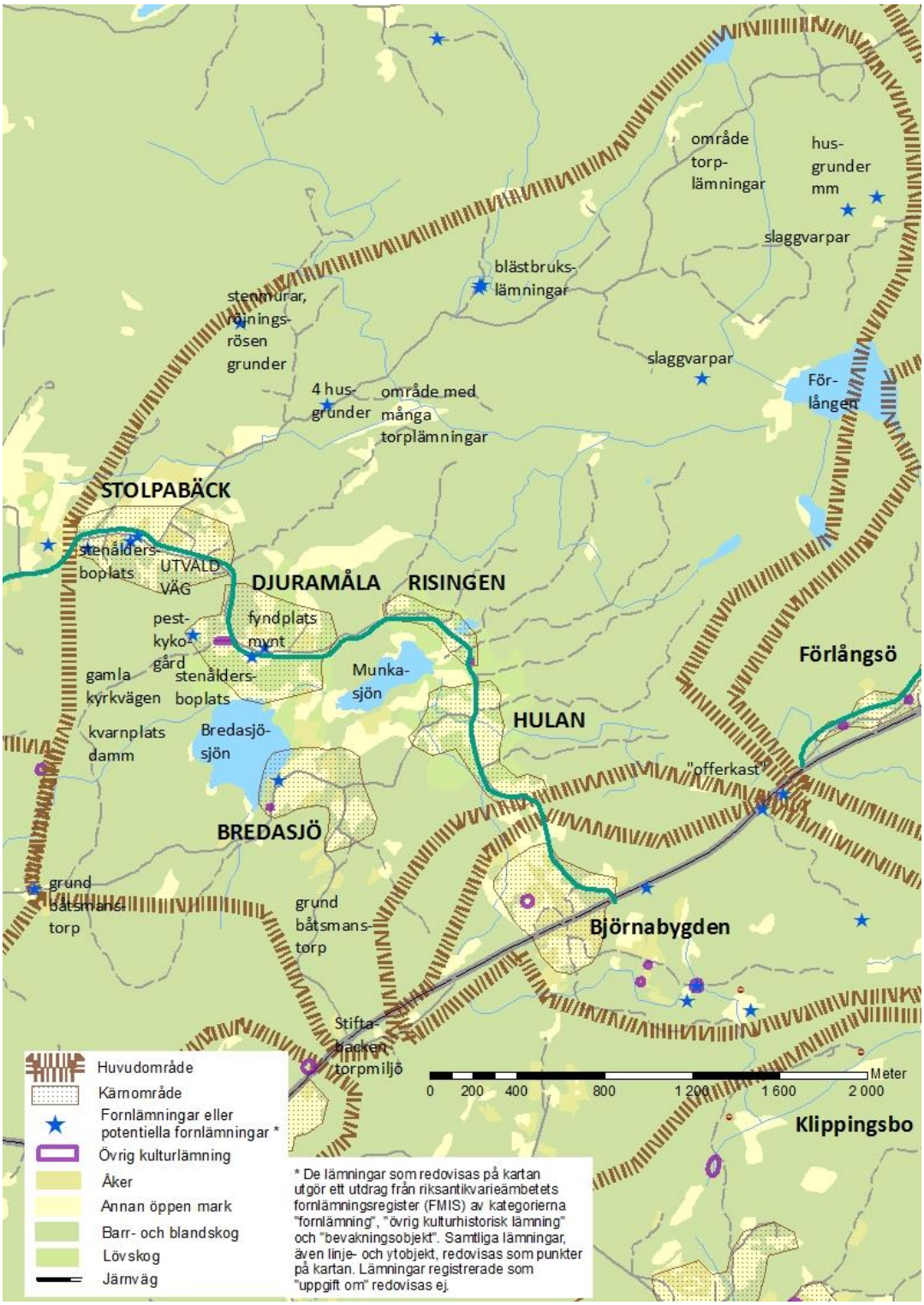

Huvudområdet med de fem gårdarna runt sjöarna.

HULAN

Klass 2

Lyckebyåns vägar: Utpekad värdefull vägmiljö.
Skogslandets jordbruk: Gårdsnära öppet odlingslandskap med stenmurar och odlingsrösen, ladugårdar och ekonomibyggnader. En variation på olika stilar och storlek på mangårdsbyggnaderna. Bevarade torp- och lägenhetsbebyggelsemiljöer.
Övriga berättelser: Om gamle kommunalnämndens ordförande i ”Vissefjärda kommun”, ”Carl-Hjalmar i Hulan”. Undantagshuset användes som ”kommunalkontor”.

Hulan är en av byarna utmed vägen som går runt sjöarna Bredasjösjön och Munkasjön, klassad som kulturhistoriskt värdefull vägmiljö. Vägens landskap med den slingrande grusbelagda sträckningen, stenmurar och bebyggelsen till stor del orienterad utmed vägen ger en ålderdomlig karaktär. Byn präglas av de öppna inägorna. Flertalet gårdar har bevarade traditionella ekonomibyggnader, som ladugårdar i skiftesverk, brygghus, stenkällare och andra uthus. Vägskälet mitt i byn användes förr till vägskälsdans, och har berört många människor i byarna runt om. Hulan är också känd för att kommunalnämndens ordförande i Vissefjärda kommun bodde här, ”Carl-Hjalmar i Hulan”. Hans gård är också extra påkostad.

Huvudområdet runt Hulan

Hulan är en av fem byar som ligger runt sjöarna Bredasjösjön och Munkasjön. Vägen som slingrar sig genom Hulan har samma sträckning sedan minst tidigt 1800-tal, troligen tidigare, och är klassad som vacker väg. Vägens landskap med stenmurar, grusbeläggning och bebyggelsen till stor del orienterad utmed vägen ger en ålderdomlig karaktär. Byn ligger vackert och präglas av närheten till sjön och de öppna inägorna.

Byns marker sträcker sig från bykärnan vid Munksjön i sydväst till sjön Förlången i nordost. Söder om Förlången finns än idag kvar grunder efter flera torpställen samt odlingsrösen. De enda två sedan tidigare (1970-tal) registrerade fornlämningarna som finns inom byns ägor är ett offerkast[1]

[1] 2x1,5 m (NÖ–SV) och 0,8 m hög, bestående av 0,05–0,2 m stenar och enstaka riskvistar. I SÖ kanten är en trägärdesgård (NÖ–SV) förfallande. Kastet är helt övermossat och beväxt med blåbärsris. Enligt tidigare anteckningar (Dackebygd) har "tidigare funnits

och en väghållningssten[2]. Läget med utmarker mot sjön Förlången och de båda gölarna Abborrgölen och Gubbgölen, där det funnits torp, ängslador och andra verksamheter tyder, dock på att det troligen finns fler kulturlämningar som inte registrerats. T.ex. ingick området i sydöstra Smålands järnframställningsdistrikt under medeltiden. Offerkastet är förknippat med en lokal sägen om en bonde som ska ha blivit mördad på platsen 1876. Offerkastet har sedan uppstått genom att alla som gick förbi slängde en sten eller kvist på varpet. Väghållningsstenen har texten *NR 3515 – 732 THSÖ 94 m*.

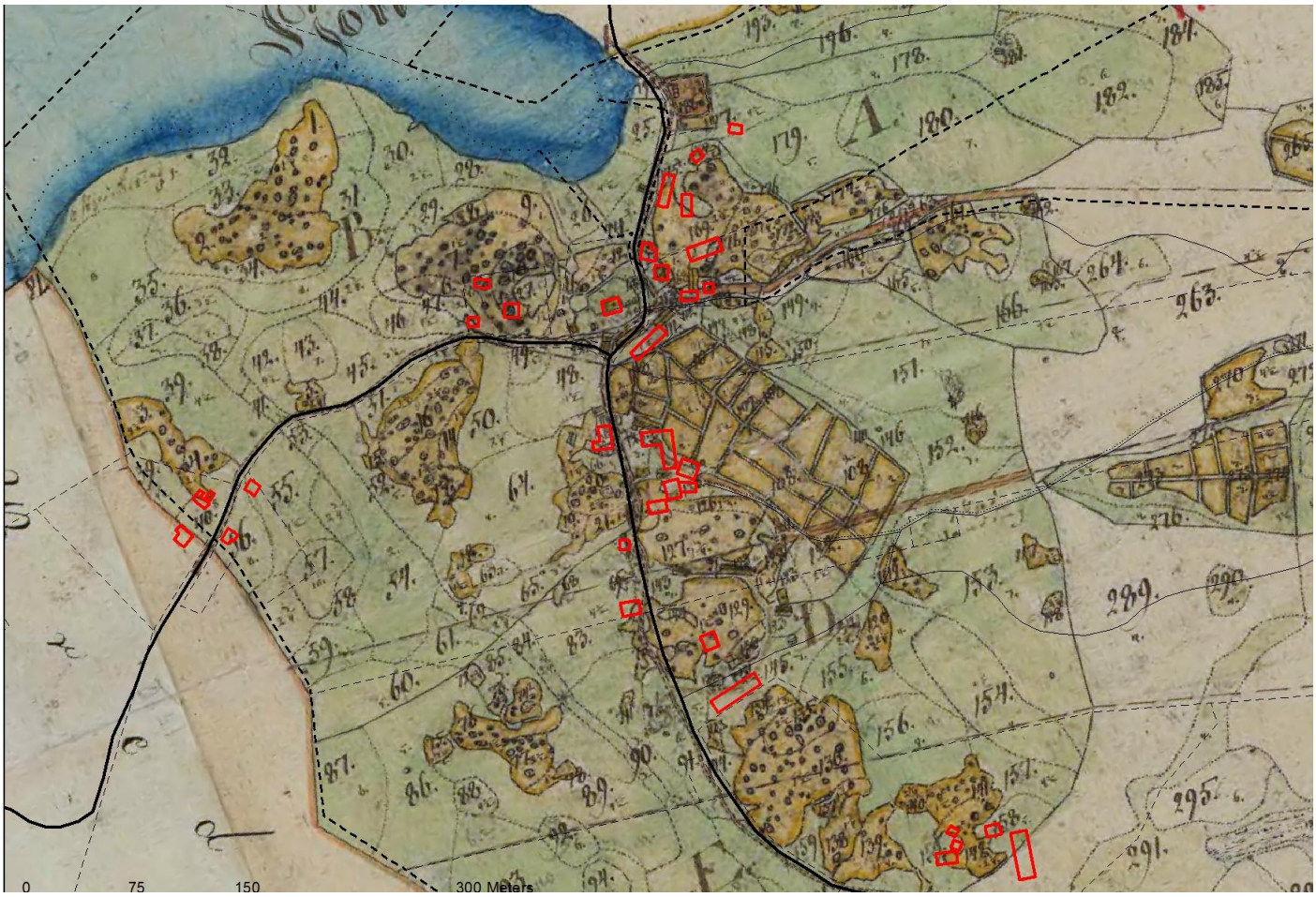

På kartan från 1835 ligger dagens karta med röda byggander och svarta linjer för vägar (de streckade linjerna är gränser). Alla vägar har exakt samma sträckning då som idag. Karta nedan från cirka 1940.

offerkast av stenar och ris på platsen". Troligen har uppgiftslämnaren ej urskiljt stenarna under den övermossade ytan. Vid inventeringstillfället utpekades platsen för offerkastet 5 m SV om den markerade på fotokartan. RAÄ-nummer Vissefjärda 3:1.

[2] Väghållningssten 0,6 m höjd, 0,3 m bredd (NÖ–SV) och 0,2 m tjocklek avhuggen granit. RAÄ-nummer Vissefjärda 221:1.

Torpgrunder och
odlingsrösen

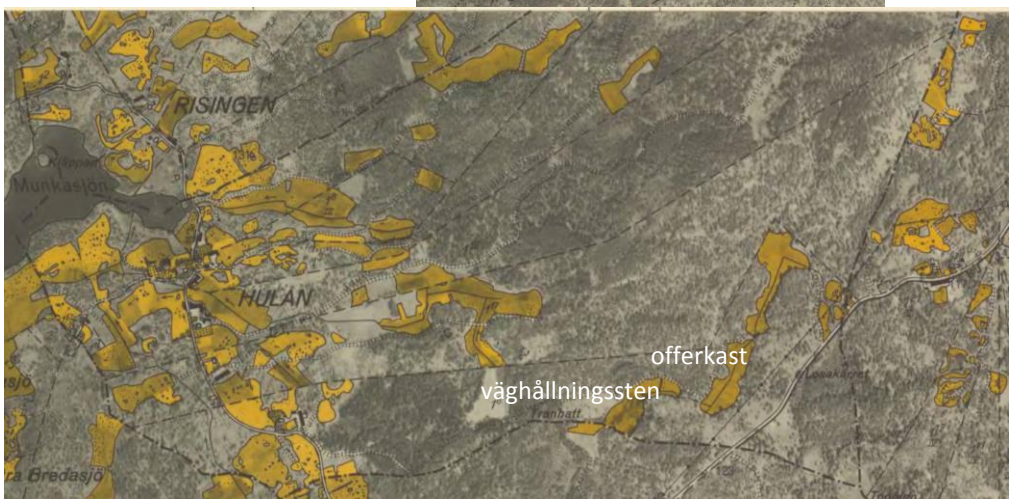
RISINGEN
Munkasjön
HULAN
offerkast
väghållningssten

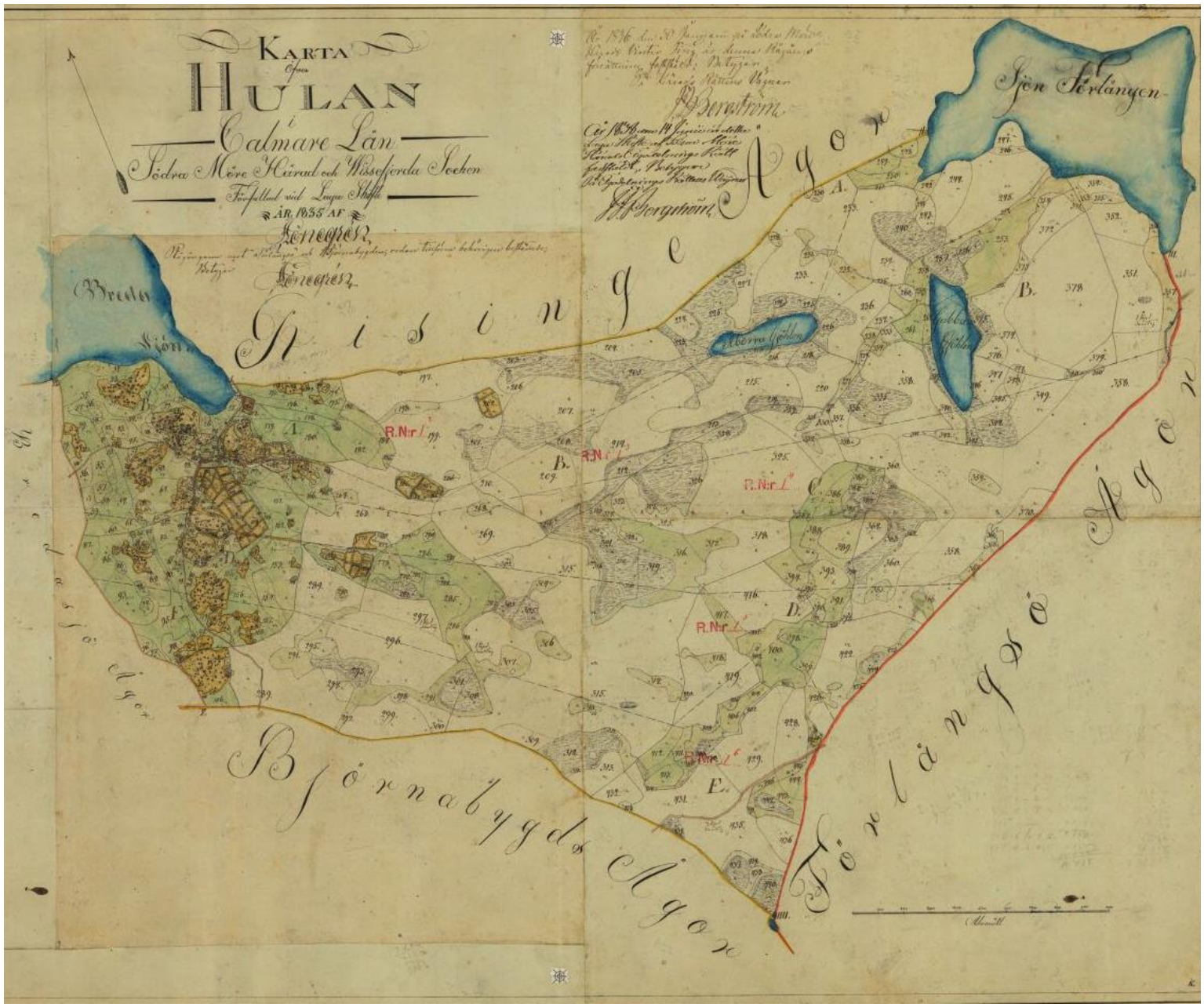

Kartan från 1836 jämfört med kartan från ca 1940 visar bland annat att både inägomarkerna närmast byn, med åkrar och ängsmark, samt odlad jord vid torpställen på utmarken sammanfaller.

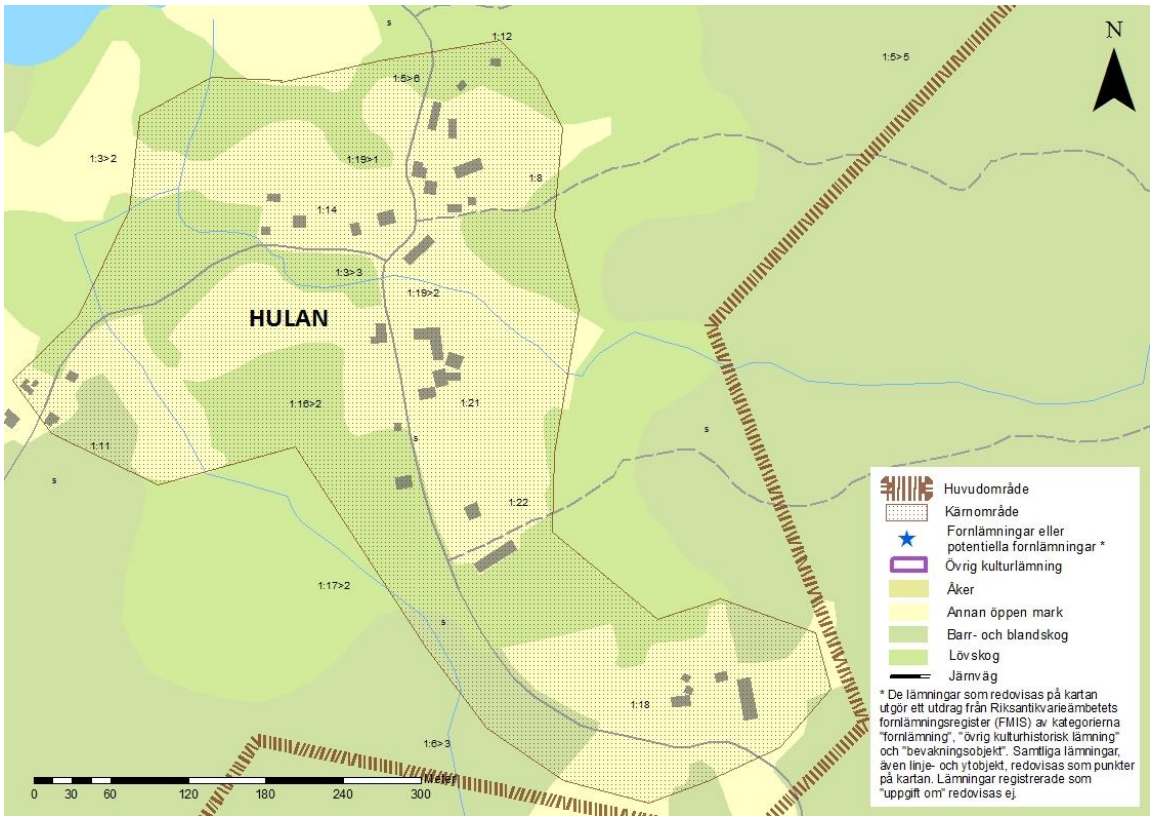

Kärnområdet Hulan

Vägen som slingrar sig genom Hulan har samma sträckning som på 1835 års karta. Sträckningen är sannolikt betydligt äldre än så. En extra dimension till vägen är att vägskälet mitt i byn förr användes till ”vägskälsdans” av ungdomarna i byarna runt sjöarna. Äldre åkrar och ängsmark centralt i byn används eller betas än idag, vilket gör att de hålls öppna. Många välbevarade stora odlingsrösen finns också. Bebyggelsen är orienterad utmed vägen.

I Hulan finns flera olika mangårdsbyggnader med olika ålder och stil, material och kulörer. Det äldsta bebyggelseläget är detsamma som idag, på båda sidor vägen, inte långt ifrån sjön[3]. Gården längst mot norr (Hulan 1:12) är en vacker, välbevarad, ålderdomlig gård med olika byggnader, placerad på sluttningen mot sjön. Här är ganska kuperat. Bostadshuset (1850) tillhör ett av de första i trakten som klätts med hyvlad panel, som målats med ljus linoljefärg. Traditionell ladugård (1903) i skiftesverk, en ekonomibyggand med halva huset av stenväggar, med utedass, ett undantagshus och en brunn är andra byggnader på gården. Precis tätt intill

[3] Sjön har sänkts, vilket innebär att bebyggelsen tidigare låg närmre vattnet.

ligger ett annat välbevarat äldre bostadshus (ca 1800) (Hulan 1:8). Det har olika tillbyggnader, bland annat en tidstypisk veranda från ca 1920. Till gården hör också välbevarade ekonomibyggnader: ladugård och brygghus i skiftesverk, med utedass och en stenkällare med överbyggnad. Båda dessa gårdar är byggnadshistoriskt välbevarade. De har höga miljöskapande värden och kulturhistoriska värden. Gården centralt i byn (Hulan 1:19) är av 1890-talstyp, senare ombyggd. Till gården hör ett f.d. undantagshus samt en traditionell ladugård (ca 1910).

Söder om vägkorsningen ligger ytterligare tre gårdar, där de två längst söderut är tydligt utskiftade. Gården närmast bykärnan (Hulan 1:21) har en välbevarad reveterad mangårdsbyggnad (enligt uppgift så gammal som ca 1750), ett tillhörande undantagshus, en traditionell ladugård (1850) samt en äldre ovanlig ekonomibyggnad med böjd stenvägg i bottenvåningen och skiftesverk i en övervåning samt svängd yttervägg. Bostadshuset har renoverats ca 1950 men har ändå kvar många ursprungliga delar och karaktär. Den person som kostat på den för tiden moderna renoveringen var dåvarande Vissefjärda kommuns kommunalnämnds ordförande, Carl-Hjalmar Johansson, känd som ”Carl-Hjalmar i Hulan”. Undantagshuset användes som ”kommun-kontor”. Det finns många bevarade berättelser om Carl-Hjalmar. Till gården hör även ett lastbilsgarage för mjölkbilen, med hönshus, samt ett vagnskjul. Hela gården är ålderdomlig och har ett högt kulturhistoriskt värde. Nästa gård (Hulan 1:22) har ett bostadshus i välbevarad 1930-talsstil (1938) samt en traditionell ladugård (1935) i skiftesverk. Den är exempel på att byn har lång kontinuitet. Gården längst åt söder (Hulan 1:18) har ombyggt bostadhus (ursprungligen ca 1890), traditionell ladugård (1925) och andra mindre ekonomibyggnader. Gården präglas också av den slingrande grusvägen med stenmurar på båda sidor, äldre åkrar med odlingsrösen och uppvuxna träd (lönnar).

Utmed vägen västerut mot Bredasjö finns tre ställen som troligen var torp eller s.k. lägenheter, utan tillhörande marker. Hulan 1:14 har ett delvis bevarat 1920-talshus (1927) med uthus. Hulan 1:11 är en mindre äldre stuga (1891), panelklädd och målad gul, med tillhörande uthus. Genom det tredje stället går bygränsen, så att bostadshuset ligger i Bredasjö och uthusen i Hulan. Delar av den äldre torpmiljön finns kvar, med äldre uthus, medan bostadshuset har ersatts med en större modern villa.

Referenser

Lantmäteriets historiska kartor
Riksantikvarieämbetets Fornsök
I Dackebygd, 1994 s 121
Sveriges bebyggelse
Svenska gods och gårdar (1939)

Betydelsefulla karaktärsdrag, områden och objekt

- Traditionell och enhetlig utformning av bebyggelsen. Mangårdsbyggnader från perioden ca 1820 – 1880-talet med typisk utformning, bevarad karaktär och ursprungliga byggnadsdelar. Äldre ekonomibyggnader och stenkällare samt traditionella trädgårdar.
- Äldre, grusbelagda byvägar och deras sträckningar inom huvudområdet. Stenmurar, vägstenar och hamlade träd i vägmiljön. Gamla kyrkvägen (äldre än 1650), med dubbla stenmurar.
- Vägskälet mitt i byn användes förr till vägskälsdans, och har berört många människor i byarna runt om. Kollektiva minnen.
- Den öppna ängs-, hag- och åkermarken centralt i byn med stenmurar, röjningsrösen, trägärdesgårdar och hamlade träd. Öppenheten och ägoindelningarna.
- Bevarat båtsmanstorpställe, Djuramålastugan.

Befintligt skydd

- **Fornlämningar** skyddas av Kulturmiljölagen (KML 2 kap). En ny lag trädde i kraft 1 januari 2014, vilken bl.a. innebär att *lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna,* samt *tillkommit innan år 1850*, är skyddade. Detta medför att till exempel alla torp-/kvarnlämningar uppförda innan 1850 numera är skyddade. Fornlämningsregistret är under bearbetning. De på kartan med blå stjärnor markerade fornlämningarna utgår från bedömningar gjorda utifrån den tidigare Kulturminneslagen, fornminnesregistret, fornsök. Fornlämningar får inte rubbas, tas bort, täckas över eller på annat sätt ändras eller skadas utan tillstånd från länsstyrelsen. Det gäller även det s.k. fornlämningsområde som omger varje fornlämning, Riksantikvarieämbetet eller länsstyrelsen beslutar om vad som är fornlämning och fornlämningsområde.
- Hulan utgör en utpekad miljö i det politiskt antagna Emmaboda kommuns **kulturminnesprogram 1984**. Utpekade byggnader i dessa bebyggelseområden ska betraktas som **särskilt värdefulla** ur kulturhistorisk synpunkt och omfattas därmed av förvanskningsförbud enligt Plan- och Bygglagen. (PBL 8 kap 13 §).
- **Alla byggnader** omfattas av **varsamhetskravet i Plan- och Bygglagen**. Detta innebär att ändring av en byggnad alltid ska utföras varsamt, så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar tillvara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. (PBL 8 kap 17 §). Varsamhetskravet gäller både exteriört och interiört.

- **Särskilt värdefulla byggnader** och områden får inte förvanskas (PBL 8 kap 13 §). Även underhållet av en byggnad ska anpassas till dessa värden och till omgivningens karaktär (PBL 8 kap 14 §).
- **Odlingslandskapet** kring Hulan är värderat som klass 3 i bevarandeprogrammet "Odlingslandskapet i Kalmar län – Bevarandeprogram, Emmaboda kommun", framtaget av Länsstyrelsen Kalmar län 1995.
- Värdefulla småmiljöer i jordbrukslandskapet, som till exempel åkerholmar, odlingsrösen, stenmurar och alléer, omfattas av **biotopskydd** enligt miljöbalken. Det innebär att de inte får tas bort eller skadas. (MB, 7 kap)
- Vägen genom Hulan ingår i en utpekad vägsträcka som valts ut som en värdefull **vägmiljö** inom projektet "Vägen som kulturarv", framtaget av Länsstyrelsen i Kalmar län och Trafikverket.

Rekommendationer och förslag till skydd

- **Kärnområdena** är känsliga för förändringar och bör betraktas som kulturhistoriskt **särskilt värdefulla bebyggelseområden** enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Fastighetsägare bör informeras om detta och vad det innebär. Områdena och deras byggnader får förändras, men inte rivas eller förvanskas. Husen ska underhållas så att de särskilda värdena och byggnadernas ursprungliga karaktär bevaras. Fasad- och takmaterial, utförande och kulörer samt äldre detaljer som dörrar och fönster bör bevaras, såvida det inte handlar om rena skyddsåtgärder, ex. täckning av överloppsbyggnader med plåttak.
- Inom **kärnområdena** bör nybyggnader och tillbyggnader anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning. Mer omfattande förändringar inom kärnområdet bör föregås av en **antikvarisk förundersökning.** Vid lovgivning och planläggning bör särskild antikvarisk hänsyn tas i dessa områden, vilket kan motivera att särskilda antikvariska kunskapsunderlag upprättas.
- Det är önskvärt att **planbestämmelser**, d.v.s. detaljplan eller områdesbestämmelser, upprättas för alla kärnområden. I områdesbestämmelserna bör en generell lovplikt införas för rivning, för åtgärder som avsevärt påverkar befintliga byggnaderna yttre utseende samt för åtgärder avseende ekonomibyggnader. Bebyggelsens kulturhistoriska värden bör i områdesbestämmelserna skyddas genom varsamhetsbestämmelser eller skyddsbestämmelser.
- Inom **huvudområdet** bör hänsyn tas till områdets kulturhistoriska värden. Gårdarnas byggnader med uthus och ekonomibyggnader som berättar om gånga tiders levnadsvillkor är viktiga. Ängsladorna tillhör denna äldre typ av ekonomi. Skyddsåtgärder som inte är

traditionella material kan användas, t ex plåttak. Nybyggnader och tillbyggnader bör anpassas till områdenas kulturmiljö vad gäller placering, skala, material och färgsättning.

- **Huvudområdets öppna odlingslandskap** har kulturhistoriskt bevarandeintresse. Åkerbruk, betesdrift samt skötsel av landskapselement i området bör främjas, i synnerhet i områden nära den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, fornlämningar och andra kulturhistoriskt värdefulla landskapselement som stenmurar och rösen.
- **Gamla vägar** inom huvudområdet bör värnas vad gäller sträckning, bredd och detaljer som hör vägmiljön till. Grusvägar bör ej asfalteras eller ytterligare dras om.
- En dokumentation av byns bebyggelse är önskvärd.

En av gårdarna i byn ligger på en höjd med utsikt över sjön (Hulan 1:12).

Hulan 1:12

Den vackra ladugården, med ena delen murad av natursten. Utedasset ingår i miljön (Hulan 1:12).

Ett bostadshus av typen enkelstuga i två våningar, som klätts med släthyvlad panel, troligen kring sekelskiftet 1900 (Hulan 1:12). Gårdarna ligger här nära varandra (Hulan 1:12 och Hulan 1:8).

Ett av bostadshusen med speciell utformning och byggnadsdetaljer (Hulan 1:8).

Traditionell ladugård i skiftesverk (Hulan 1:8).

Stor stenkällare, eller källarbyggnad, och uthus i traditionellt skiftesverk (Hulan 1:8).

Traditionell ladugård och uthus i skiftesverk (Hulan 1:8).

Mangårdsbyggnad och källarbyggnad eller f.d. undantagshus (Hulan 1:19).

Vägskälet där man träffades från grannbyarna och dansade, vägskälsdans förr i tiden (Hulan 1:19).

Traditionell ladugård i skiftesverk (Hulan 1:19).

Hulan 1:21. Den ovanligt påkostade och tidstypiska 1950-talsrenoveringen gjordes av dåvarande Vissefjärda kommuns kommunalnämdsordförande "Carl-Hjalmar i Hulan". Undantagshuset användes som "kommunal-kontor".

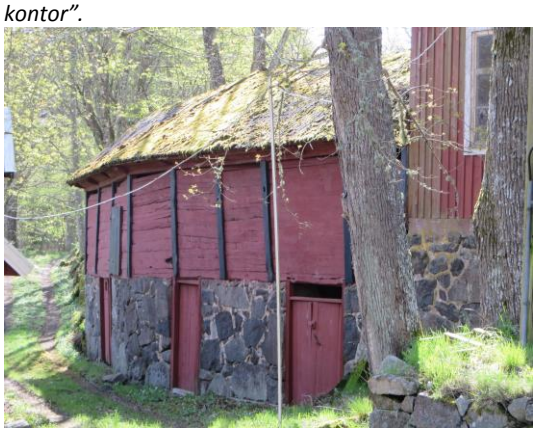

Ett ovanligt uthus med bottenvåning som en böjd stenvägg (Hulan 1:21) och ett vagnskjul hör också till gården (Hulan 1:16/1:21).

En traditionell ladugård i skiftesverk (Hulan 1:21).

Mjölkbilsgaraget, med hönshus på baksida (Hulan 1:16 (1:21)).

Ett välbevarat bostadshus i ursprungligt skick från 1930-talet (Hulan 1:22) visar på en kontinuitet i byn.

Tillhörande ladugård i traditionellt utförande, i skiftesverk (Hulan 1:22).

Äldre stort bostadshus, helt ombyggt (Hulan 1:18).

Kulturhistoriskt odlingslandskap i södra delen av byn, med dubbla stenmurar och slingrande grusväg.

Två exempel på hur de mindre bemedlade som inte hade egen gård kunde bo under bondesamhällets tidevarv (Hulan 1:1 och Hulan 1:11). Tillhörande trädgårdar med fruktträd och grusgångar, staket med grind är också viktiga i kulturmiljöer av denna typ.

Denna på 2010-talet nybyggda villa ligger på en äldre tomt. Bygränsen går mitt i tomten, så bostadshuset ligger i Bredasjö (Bredasjö 2:7).

Byvägen, stenmur runt tomten, grindstolpar med mera vittnar om en äldre tomt (Hulan 1:13). Ett par uthus med dass, vedbod med mera finns också kvar på tomten (Hulan 1:13).

Emmaboda kommun

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Länsstyrelsen Kalmar län